

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра суспільних наук та документознавства**

Історичне джерелознавство

Методичні вказівки до вивчення дисципліни ОКР магістрів напряму
8. 020105018 "Документознавство та інформаційна діяльність"

Затверджено на засіданні кафедри
суспільних наук та
документознавства
Протокол № 1 від 31.08.2012 р.

Кіровоград 2014

Історичне джерелознавство. Методичні вказівки до вивчення дисципліни для магістрів напрямку 8. 020105018 "Документознавство та інформаційна діяльність" / Укладач Лукашевич О. А.: КНТУ, 2014. – 35 с.

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна "Історичне джерелознавство" є складовою циклу допоміжних історичних дисциплін. Вона розробляє загальні та окремі питання методики й техніки вивчення і використання історичних джерел, сприяючи дослідженню конкретних і теоретичних проблем історії.

Теорія та практика джерелознавства дають розуміння роботи з історичними джерелами, методичних проблем джерелознавчої практики та її структури. Студент має вивчити головні джерела з історії України, уміти аналізувати твори найдавніших закордонних національних авторів про події до - і християнських часів. Оволодіння методами роботи з джерелами сприятиме кращому засвоєнню студентами інших дисциплін, які вивчаються у вузі, успішному використанню документів під час практики і майбутньої роботи студентів, зокрема, у фондосховищах музеїв, архівів, бібліотеках.

До плану курсу внесено палеографію, хронологію, метрологію, нумізматику, геральдику. Опанування матеріалом з цих та інших допоміжних історичних дисциплін також має допомогти студенту під час практики, а згодом і у якості майбутнього робітника повніше використати освітній і виховний матеріал на практиці.

Вивчення історичного джерелознавства надає розширення світогляду студента, активізація його творчого мислення, сприяння формуванню професійної майстерності, використанню історичних джерел у наукових працях, допомога йому в самостійному поповненні знань, орієнтації у стрімкому потоці наукової інформації, прищеплення навичок дослідницької роботи. Викладання джерелознавства має на меті опанування студентом уже з першого курсу, вивчення й пізнання, аналізу й використання джерел, здобування джерельної інформації, перевірка її достовірності.

Метою вивчення дисципліни "Історичне джерелознавство" є: підготовка студентів до самостійного вивчення історичних джерел та застосування сучасних методів джерелознавства, запропонувати студентам аналіз найбільш важливих проблем теорії та методології джерелознавства, основних комплексів писемних джерел з історії України від найдавніших часів до початку ХХІ століття, питань історіографії джерелознавства. Визначити основоположне місце історичного джерелознавства у системі гуманітарних наук.

Курс "Історичне джерелознавство" передбачає такі навчальні завдання:

- ознайомлення студентів з основними сучасними концепціями вивчення історичних джерел, предметом і методами, структурою історичного джерелознавства;
- охарактеризувати історичне джерело як феномен культури і реальний об'єкт історичного пізнання, антропологічний орієнтир гуманітарних наук;

- ознайомлення студентів з джерелознавчим аналізом і синтезом, структурою джерелознавчого дослідження, використанням джерел в науках про людину;
- визначення специфіки методів роботи з історичними джерелами з історії України.

У результаті вивчення дисципліни фахівець повинен **знати**:

- основні етапи та провідні тенденції розвитку корпусу писемних джерел з історії України;
- характерні риси кожного з основних видів історичних джерел конкретної історичної доби розвитку українського суспільства, їх співвідношення і взаємозв'язок між собою;
- зміст, фактологічну цінність і достовірність найбільш значимих документальних пам'яток з історії України;
- основні археографічні публікації писемних джерел з історії України.

вміти:

- організовувати пошук різноманітних видів писемних джерел з історії України з метою їх використання у сферах архівній, музейній та комунікаційній діяльності;
- аналізувати історичні документи з метою отримання ретроспективної інформації;
- оперувати основними термінами та поняттями історичного джерелознавства на рівні відтворення, тлумачення та використання в наукових роботах студентів.

Пропоновані методичні вказівки до вивчення курсу "Історичне джерелознавство" містять: програму курсу; тематику лекцій і практичних занять, включаючи завдання до самостійної роботи студентів; тематику рефератів; варіанти проблемно-пошукових завдань; список рекомендованої літератури; контрольні питання, завдяки яким студенти зможуть перевірити рівень своїх знань з даного предмету; варіанти тестових завдань для модульного та підсумкового контролів.

**Тематичний план
навчальної дисципліни
"Історичне джерелознавство"**

№ теми	Назва змістового модуля	Кількість годин
1.1. – 1.9.	Змістовий модуль І. Поняття та структура історичного джерела	24
2.1. – 2.9.	Змістовий модуль ІІ. Джерела історії України середини 14-19 ст.	24
3.1. – 3.8.	Змістовий модуль ІІІ. Джерела історії України ХХ-початку ХХІст.	24

Програма з курсу "Історичне джерелознавство" для студентів напрямку підготовки "Документознавство та інформаційна діяльність"

Лекції	18 годин
Практичні заняття	18 години
Самостійна робота	36 годин
Разом	72 години

Опис складу змістових модулів навчальної дисципліни "Історичне джерелознавство"

Змістовий модуль 1

Поняття та структура історичного джерела

Тема 1.1. Предмет і завдання джерелознавства

- 1.1.1. Зародження та основні етапи розвитку історичного джерелознавства.
- 1.1.2. Предмет та методологічні засади історичного джерелознавства.
- 1.1.3. Завдання та функції історичного джерелознавства.
- 1.1.4. Джерелознавство особливий як метод пізнання історії людства.

Тема 1.2. Основні джерелознавчі категорії

- 1.2.1. Історичний факт як категорія джерелознавства
- 1.2.2. Поняття історичного джерела.
- 1.2.3. Першоджерело та вторинне джерело
- 1.2.4. Позаджерельне знання
- 1.2.5. Джерельна база, її структура та рівні.

Тема 1.3. Структура історичного джерелознавства

- 1.3.1. Поняття та структура історичного джерелознавства.
- 1.3.2. Джерелознавство в системі історичної науки.
- 1.3.4. Основні компоненти історичного джерелознавства.
- 1.3.5. Спеціальні історичні дисципліни в структурі джерелознавства.

Тема 1.4. Теоретичні проблеми джерелознавства

- 1.4.1. Проблематика джерелознавства: джерело, текст, твір, автор.
- 1.4.2. Від джерелознавства до методології гуманітарного дослідження.
- 1.4.3. Історичне джерело як антропологічний орієнтир гуманітарного знання.

Тема 1.5. Методи пошуку, опрацювання і використання історичних джерел

- 1.5.1. Поняття методики історичного джерелознавства.
- 1.5.2. Джерелознавчий аналіз та джерелознавчий синтез.
- 1.5.3. Структура джерелознавчого дослідження.
- 1.5.4. Класифікація історичних джерел.
- 1.5.5. Джерела в науках про людину.

Тема 1.6. Джерела історії східних слов'ян, Київської Русі та південно-західних руських князівств (від найдавніших часів до середини 14 ст.)

- 1.6.1. Загальна характеристика періоду. Основні типи джерел періоду.
- 1.6.2. Давньогрецькі та римські (античні) джерела.
- 1.6.3. Візантійські джерела.
- 1.6.4. Арабські, перські та інші східні джерела.
- 1.6.5. Західноєвропейські джерела.
- 1.6.6. Літописи. Законодавчі акти.
- 1.6.7. Літературні пам'ятки. Берестяні грамоти, графіті.

Тема 1.7. Джерела з історії України ХІІ-ХУІст.польського і литовського походження термінологія та джерелознавчі проблеми дослідження історії України

1.7.1. Польські та литовські акти загальнодержавного значення.

1.7.2. Польські видання актових і діловодних матеріалів.

1.7.3. Коронна та Литовська метрики.

Змістовий модуль 2

Джерела історії України середини 14-19 ст.

Тема 2.1. Джерела історії України (середини 14-першої половини 17 ст.). Законодавчі матеріали.

2.1.1. Законодавчі матеріали.

2.1.2. Актові та діловодні матеріали.

2.1.3. Мемуари.

2.1.4. Полемічна література.

2.1.5. Історичні твори.

Тема 2.2. Джерела історії України періоду визвольної війни середини 17 ст.

2.2.1. Актові та діловодні матеріали з доби Козацької держави.

2.2.2. Акти царського уряду.

2.2.3. Українські літописи.

Тема 2.3. Матеріали з джерел іноземного походження про Україну ХУ-ХУІІІст.

2.3.1. Джерелознавчі особливості творів іноземців, які писали про Україну.

2.3.2. «Опис України» де Боплана.

2.3.3. Мемуарні та історичні твори іноземців про Україну.

2.3.4. Визвольна війна середини ХУІІст. в оцінці іноземців.

Тема 2.4. Джерела історії України другої половини 17-18 ст.

2.4.1. Законодавчі акти.

2.4.2. Пам'ятки українського права.

2.4.3. Актові матеріали.

2.4.4. Ревізії та описи.

2.4.5. Картографічні матеріали.

2.4.5. Мемуари.

2.4.6. Записки іноземців.

2.4.7. Історичні твори.

Тема 2.5. Актові та діловодні документи російських і австрійських органів державного управління ХУІІІ-ХІХст.

2.5.1. Російські органи державного управління .

2.5.2. Австро-угорські органи влади на західноукраїнських землях.

2.5.3. Діловодна документація державних установ Росії та Австро-Угорщини.

2.5.4. Основні види законодавчої документації Росії, Австро-Угорщини.

2.5.5. Документи і матеріали поміщицьких маєтків та підприємств.

Тема 2.6. Джерела історії України першої половини 19 ст.

2.6.1. Загальна характеристика періоду.

2.6.2. Законодавчі матеріали.

2.6.3. Документи центральних і місцевих установ.

2.6.4. Документи адміністративного діловодства.

2.6.5. Твори письменників першої половини 19 ст. як історичне джерело.

2.6.6. Періодична преса та мемуарна література.

Тема 2.7. Джерела історії України другої половини 19 ст.

2.7.1. Документи і матеріали державних Центральних і місцевих установ.

2.7.2. Документи промислових підприємств, акціонерних товариств та банків.

2.7.3. Документи політичних партій та організацій.

2.7.4. Статистика.

2.7.5. Періодична преса. Мемуари.

Змістовий модуль 3

Джерела історії України XX-початку XXI ст.

Тема 3.1. Джерела історії України початку XX ст.

3.1.1. Документи українських національно-демократичних та націоналістичних партій як історичне джерело.

3.1.2. Національна періодика в підросійській Україні.

3.1.3. Преса Галичини, Західної України, Буковини і Закарпаття.

Тема 3.2. Джерела історії Української революції та Громадянської війни (1917-1920 рр.)

3.2.1. Акти і документи Центральної Ради.

3.2.2. Актові документи Української держави гетьмана П. Скоропадського.

3.2.3. Документи Директорії та ЗУНР.

3.2.4. Документи та матеріали радянських урядів України.

3.2.5. Документи і матеріали інших політичних сил епохи.

Тема 3.3. Джерела історії України радянської епохи

3.3.1. Документи комуністичної партії.

3.3.2. Законодавчі акти радянської влади.

3.3.3. Діловодна документація державних установ і організацій.

3.3.4. Документи і матеріали громадських організацій.

3.3.5. Статистичні джерела.

3.3.6. Періодична преса.

3.3.7. Мемуари.

3.3.8. Кінофотодокументи.

3.3.9. Документи і матеріали борців за волю України, противників тоталітарної системи як джерело історії України.

Тема 3.4. Джерела історії України в добу Незалежності

3.4.1. Загальна характеристика періоду.

3.4.2. Основні види та групи джерел.

3.4.3. Діловодна документація державних установ та організацій .

- 3.4.4. Документи і матеріали народногосподарських органів управління.
- 3.4.5. Документи і матеріали громадських організацій і партій.
- 3.4.6. Статистичні джерела. Періодика. Мемуари.
- 3.4.7. Кінофотодокументи.

ЛЕКЦІЇ – 18 год.

Модуль 1. Поняття та структура історичного джерела – 8 год.

Тема 1.1. Предмет і завдання джерелознавства – 2 год.

Зародження та основні етапи розвитку історичного джерелознавства.

Предмет та методологічні засади історичного джерелознавства.

Завдання та функції історичного джерелознавства.

Джерелознавство особливий як метод пізнання історії людства.

Література [1; 7; 10; 16; 18; 26; 29; 31; 33;]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати основні етапи розвитку історичного джерелознавства.

2. З'ясувати методологічні засади історичного джерелознавства.

Питання до самоконтролю

1. Які існують предмети дослідження історичного джерелознавства?

2. В чому полягає особливість джерелознавства як методу пізнання історії людства?

Тема 1.2. Основні джерелознавчі категорії – 2 год

Історичний факт як категорія джерелознавства

Поняття історичного джерела.

Першоджерело та вторинне джерело

Позаджерельне знання.

Джерельна база, її структура та рівні.

Література [1; 6; 7; 10; 15; 16; 29; 32]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте поняття "історичне джерелознавство".

2. З'ясувати роль і значення основних елементів культури спілкування.

Питання до самоконтролю

1. Що таке першоджерело? Які приклади Ви знаєте?

2. Дайте визначення "джерельної бази"?

Тема 1.4. Теоретичні проблеми джерелознавства – 2 год.

Проблематика джерелознавства: джерело, текст, твір, автор.

Від джерелознавства до методології гуманітарного дослідження.

Історичне джерело як антропологічний орієнтир гуманітарного знання.

Література [1; 2; 10; 18; 28; 33; 37; 41]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть основні теоретичні проблеми джерелознавства
2. З'ясувати роль і значення історичного джерела як антропологічного орієнтира гуманітарного знання.

Питання до самоконтролю

1. В чому полягає проблематика джерелознавства з погляду автора?
2. В чому полягає проблематика джерелознавства в тексті документа?

Тема 1.6. Джерела історії східних слов'ян, Київської Русі та південно-західних руських князівств (від найдавніших часів до середини 14 ст.) – 2 год.

Загальна характеристика періоду. Основні типи джерел періоду.

Давньогрецькі та римські (античні) джерела.

Візантійські джерела.

Арабські, перські та інші східні джерела.

Західноєвропейські джерела.

Літописи. Законодавчі акти.

Літературні пам'ятки. Берестяні грамоти, графіті.

Література [9; 13; 21; 24; 29; 39; 47; 52]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати основні типи джерел періоду.
2. Назвіть візантійські джерела.

Питання до самоконтролю

1. Охарактеризуйте західноєвропейські джерела.
2. Наведіть приклади арабських джерел.

Модуль 2. Джерела історії України середини 14-19 ст.

Тема 2.1. Джерела історії України (середина 14-першої половини 17 ст.) Законодавчі матеріали – 2 год.

Законодавчі матеріали.

Актові та діловодні матеріали.

Мемуари.

Полемічна література.

Історичні твори.

Література [6; 9; 13; 21; 24; 27; 29; 32]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати законодавчі матеріали.

2. З'ясувати роль і значення актових та діловодних матеріалів.

Питання до самоконтролю

1. Які функції виконували мемуари?
2. Назвіть приклади полемічної літератури.

Тема 2.3. Матеріали з джерел іноземного походження про Україну ХУ-ХУІІІст. – 2 год.

Джерелознавчі особливості творів іноземців, які писали про Україну.

«Опис України» де Боплана.

Мемуарні та історичні твори іноземців про Україну.

Визвольна війна середини ХУІІст. в оцінці іноземців.

Література [2; 3; 4; 9; 10; 15; 18; 24; 26]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати матеріали з джерел іноземного походження про Україну ХУ-ХУІІІст.

2. Найпопулярніші мемуарні твори іноземців про Україну.

Питання до самоконтролю

1. В чому особливості творів іноземців, які писали про Україну?
2. Цінність тогочасних творів іноземців для України.

Тема 2.5. Актові та діловодні документи російських і австрійських органів державного управління ХУІІІ-ХІХст. – 2 год.

Російські органи державного управління .

Австро-угорські органи влади на західноукраїнських землях.

Діловодна документація державних установ Росії та Австро-Угорщини.

Основні види законодавчої документації Росії, Австро-Угорщини.

Документи і матеріали поміщицьких маєтків та підприємств.

Література [1; 6; 13; 21; 29; 32; 35; 38]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвати російські органи державного управління.

2. Діяльність австро-угорських органів влади на західноукраїнських землях.

Питання до самоконтролю

1. Які були на той час види законодавчої документації в Росії?
2. Яка роль документів поміщицьких маєтків та підприємств?

Модуль 3. Джерела історії України XX-початку XXIст.

Тема 3.1. Джерела історії України початку XX ст. – 2 год.

Документи українських національно-демократичних та націоналістичних партій як історичне джерело.

Національна періодика в підросійській Україні.

Преса Галичини, Західної України, Буковини і Закарпаття.

Література [1; 3; 6; 13; 28; 31; 33; 36; 37; 38]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати роль документів українських націоналістичних партій.

2. Назвіть приклади документів українських національно-демократичних та націоналістичних партій.

Питання до самоконтролю

1. Які була роль документів тих часів для держави?

2. Наскільки важив вивчати документи історії України XX-початку XXIст. ?

Тема 3.3. Джерела історії України радянської епохи – 2 год.

Документи комуністичної партії.

Законодавчі акти радянської влади.

Діловодна документація державних установ і організацій.

Документи і матеріали громадських організацій.

Статистичні джерела.

Періодична преса.

Мемуари.

Кінофотодокументи.

Документи і матеріали борців за волю України, противників тоталітарної системи як джерело історії України.

Література [5; 6; 8; 13; 17; 22; 23; 28; 32; 56]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати документи комуністичної партії.

2. З'ясувати які використовували законодавчі акти радянська влада.

Питання до самоконтролю

1. Назвати приклади кінофотодокументів.

2. Назвати документи та матеріали борців за волю України.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ – 18 год.

Модуль 1

Тема 1.3. Структура історичного джерелознавства – 2 год.

1. Поняття та структура історичного джерелознавства.
2. Джерелознавство в системі історичної науки.
3. Основні компоненти історичного джерелознавства.
4. Спеціальні історичні дисципліни в структурі джерелознавства.

Література [1; 4; 10; 13; 18; 26; 28]

Завдання для самостійної роботи

1. З якими дисциплінами, на вашу думку, пов'язане джерелознавство?
2. Пояснити, чому джерелознавство належить до історичних наук

Питання до самоконтролю

1. У чому полягає структура історичного джерелознавства?
2. Чому спеціальні історичні дисципліни вивчаються в структурі джерелознавства?

Тема 1.5. Методи пошуку, опрацювання і використання історичних джерел – 2 год.

1. Поняття методики історичного джерелознавства.
2. Джерелознавчий аналіз та джерелознавчий синтез.
3. Структура джерелознавчого дослідження.
4. Класифікація історичних джерел.
5. Джерела в науках про людину.

Література [1; 3; 7; 14; 25; 28]

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати повідомлення на тему: "Зв'язок джерелознавчого аналізу та джерелознавчого синтезу".
2. Пояснити, з чим пов'язана класифікація історичних джерел.

Питання до самоконтролю

1. У чому полягає структура джерелознавчого дослідження?
2. Що ви знаєте з історії нашого минулого про джерела в науках про людину?

Тема 1.7. Джерела з історії України ХІІ-ХУІст.польського і литовського походження термінологія та джерелознавчі проблеми дослідження історії України – 2 год.

1. Польські та литовські акти загальнодержавного значення.
2. Польські видання актових і діловодних матеріалів.
3. Коронна та Литовська метрики.

Література [1; 9; 14; 19; 28; 29; 36; 38; 39; 42]

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати, яке значення польських та литовських актів
2. Записати польські видання актових і діловодних матеріалів.

Питання до самоконтролю

1. Для чого служать метрики взагалі?
2. Хто складає метрики і з якою метою?

Модуль 2

Тема 2.2. Джерела історії України періоду визвольної війни середини 17 ст. – 2 год.

1. Актові та діловодні матеріали з доби Козацької держави.
2. Акти царського уряду.
3. Українські літописи.

Література [1; 7; 10; 16; 26; 28; 29]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвати фактори, які впливають на матеріали з доби Козацької держави.
2. Навести приклади українських літописів.

Питання до самоконтролю

1. Які джерела історії України періоду визвольної війни ви знаєте?
2. Які характеристики літописів як історичних джерел?

Тема 2.4. Джерела історії України другої половини 17-18 ст. – 2 год.

1. Законодавчі акти.
2. Пам'ятки українського права.
3. Актові матеріали.
4. Ревізії та описи.
5. Картографічні матеріали.
6. Мемуари.
7. Записки іноземців.
8. Історичні твори.

Література [3; 9; 12; 15; 16; 24; 28; 37; 41; 60]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати законодавчі акти як історичні джерела.
2. Визначити особливості таких джерел як картографічні матеріали.

Питання до самоконтролю

1. Які функції історичних творів?

2. Записки іноземців як особливий вид історичних джерел?

Тема 2.6. Джерела історії України першої половини 19 ст. – 2 год.

1. Загальна характеристика періоду.
2. Законодавчі матеріали.
3. Документи центральних і місцевих установ.
4. Документи адміністративного діловодства.
5. Твори письменників першої половини 19 ст. як історичне джерело.
6. Періодична преса та мемуарна література.

Література [6; 9; 16; 18; 21; 24; 28; 34; 35; 39; 40; 60]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвати фактори, які впливають на джерела історії України першої половини 19 ст..
2. Навести приклади законодавчих матеріалів даного періоду.

Питання до самоконтролю

1. Які характеристики документів адміністративного діловодства ви знаєте?
2. Як співвідносяться періодична преса та мемуарна література?

Тема 2.7. Джерела історії України другої половини 19 ст. – 2 год.

1. Документи і матеріали державних Центральних і місцевих установ.
2. Документи промислових підприємств, акціонерних товариств та банків.
3. Документи політичних партій та організацій.
4. Статистика.
5. Періодична преса. Мемуари.

Література [12; 15; 18; 21; 25; 28; 29; 38; 39; 43; 47; 60]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати основні документи державних Центральних і місцевих установ.
2. Навести приклади документів як історичних джерел промислових підприємств, акціонерних товариств та банків

Питання до самоконтролю

1. Які функції виконують статистичні джерела?
2. Які спільні та відмінні властивості періодичної преси та мемуарів?

Модуль 3

Тема 3.2. Джерела історії Української революції та Громадянської війни (1917-1920 рр.) – 2 год.

1. Акти і документи Центральної Ради.
2. Актіві документи Української держави гетьмана П.Скоропадського.
3. Документи Директорії та ЗУНР.
4. Документи та матеріали радянських урядів України.
5. Документи і матеріали інших політичних сил епохи.

Література [10; 16; 19; 20; 22; 28; 29; 31; 37]

Завдання для самостійної роботи

1. Приклади актів і документів Центральної Ради.
2. Навести приклади документів та матеріалів як історичних джерел радянських урядів України.

Питання до самоконтролю

1. На що звертають увагу при використанні матеріалів різних політичних сил епохи?
2. Які основні принципи вивчення радянських історичних матеріалів?

Тема 3.4. Джерела історії України в добу Незалежності – 2 год.

1. Загальна характеристика періоду.
2. Основні види та групи джерел.
3. Діловодна документація державних установ та організацій .
4. Документи і матеріали народногосподарських органів управління.
5. Документи і матеріали громадських організацій і партій.
6. Статистичні джерела. Періодика. Мемуари.
7. Кінофотодокументи.

Література [1; 10; 18; 21; 24; 26; 28; 31; 37; 39]

Завдання для самостійної роботи

1. Пояснити, основні характеристики доби Незалежності.
2. Сформулювати правила опису документів і матеріалів народногосподарських органів управління.

Питання до самоконтролю

1. Яку інформацію надають статистичні джерела?
2. Властивості кінофотодокументів як історичних джерел?

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ з курсу "Історичне джерелознавство"

1. Періодика як вид історичних джерел.
2. Зародження та основні етапи розвитку українського джерелознавства.
3. Мемуари як історичне джерело.
4. Спогади як історичне джерело.
5. Джерела як феном культури і реальний об'єкт пізнання.
6. Дипломатичні методи вивчення актових.
7. Особисте листування як історичне джерело.
8. Агіографічна література як історичне джерело.
9. Статистичні джерела як історичне джерело.
10. Літописи як історичне джерело.
11. Нумізматичні джерела як історичне джерело.
12. Боністичні джерела як історичне джерело.
13. Антропонімічні джерела та методи їх дослідження.
14. Топонімічні джерела.
15. Картографічні джерела.
16. Предмети одягу як історичне джерело.
17. Предмети озброєння як історичне джерело.
18. Автобіографії як історичне джерело.
19. Щоденники як історичне джерело.
20. Конституції України ХХ століття як історичне джерело.
21. Козацько-старшинські літописи як історичне джерело.
22. Твори іноземних авторів ХУІІ-ХУІІІст. як історичні джерела.
23. Переписи населення в Україні як історичне джерело.
24. Документи громадських об'єднань та політичних партій як історичне джерело.
25. Актіві документи Центральної Ради як історичне джерело.
26. Універсали Богдана Хмельницького як історичне джерело.
27. Публікації часопису «Киевская старина» як історичне джерело.

Загальні вимоги до рефератів

Реферат – це найпростіша форма наукового дослідження, мета якого полягає в ознайомленні студентів з навчальною літературою, виробленні умінь, які необхідні для здійснення бібліографічного пошуку, оволодіння науковим та науково-популярним стилем викладу засвоєної інформації у вигляді стислої усної чи письмової доповіді. У подальшому це має допомогти студентам у написанні тез доповідей на конференції, статей, курсових та дипломних проектів.

Реферат пишеться на аркуші формату А-4, загальний обсяг 12-15 сторінок рукописного або друкованого тесту. Титульна сторінка включає наступні компоненти: назву міністерства, навчального закладу, факультету, тему реферату, прізвище і групу студента, який писав реферат, прізвище

викладача, який має перевірити дану роботу. На наступній сторінці подається план реферату за простою або складною формою. Зміст реферату обов'язково включає три компоненти: вступ, основна частина, висновки.

У вступі розкривається актуальність теми, висвітлюються питання історіографії; в основній частині студент демонструє володіння матеріалом, уміння його компонувати відповідно до поставленої мети, уміння логічно висловлювати свої думки; у висновках підсумовуються результати проведених студентом досліджень, які можуть подаватися довільно.

Реферат завершує список використаної літератури, оформлений відповідно до вимог бібліографії, тобто в алфавітному порядку і включає прізвище автора, його ініціали, назву праці, місце і рік видання, назву видавництва, кількість сторінок. Наприклад: Макарчик С.А. Писемні джерела з історії України. – Львів, 1999. – 136 с.

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ЗАВДАННЯ з курсу "Історичне джерелознавство"

1. Розкрийте сутність поняття «історичне джерело».
2. В чому полягає особливість джерелознавства як методу гуманітарного дослідження?
3. В чому полягає сутність проблеми розуміння та інтерпретації змісту історичного джерела?
4. Охарактеризуйте основні етапи дослідження історичного джерела.
5. Чому історичне джерело - орієнтир гуманітарних наук?
6. Охарактеризуйте історичне джерело як явище культури.
7. Чи згодні ви з твердженням, що гуманітарне знання є строго науковим?
8. Проаналізуйте поняття «історичний факт» та «історичне джерело» у концепції школи «Анналів».
9. Дайте оцінку позитивістським методам вивчення історичних джерел.
10. На вашу думку, які основні тенденції розвитку сучасного джерелознавства?
11. Наведіть приклади взаємозв'язку джерелознавства з спеціальними історичними дисциплінами.
12. Як ви розумієте питання про джерелознавчу парадигму історичної науки?
13. В чому полягає міждисциплінарна проблематика джерелознавства?
14. Проаналізуйте структуру джерелознавчого дослідження.
15. Які класифікації історичних джерел розроблені в історичній науці?
16. В чому полягає спільне і різниця хронографів і літописів?
17. Які основні етапи дослідження літописів?
18. Пояснить головні зміни у корпусі історичних джерел під час переходу від середньовіччя до нового часу.

19. Чи можна застосувати методи джерелознавчого дослідження для аналізу творів літератури?
20. Дайте визначення поняття «масові джерела». Хто з джерелознавців вперше запропонував методику їх дослідження?
21. Охарактеризуйте електронні джерела як новий вид історичних джерел.
22. В чому полягає внесок у розвиток українського джерелознавства В. Антоновича?
23. Охарактеризуйте М.Грушевського як історика-джерелознавця.
24. Проаналізуйте основні зміни у корпусі джерел історії України доби Незалежності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова: підручники, навчальні посібники, монографії

1. Антонович В.Б. Курс лекцій з джерелознавства. 1880-1881// Історія України в університетських лекціях. Київ, 1995. Вип. 1.
2. Архівознавство. Підручник. Київ, 1998.
3. Багалій Д.І. Нарис української історіографії. Т. 1, вип. 1. Літописи; вип. 2. Джерелознавство. Харків, 1923; 1925.
4. Бондаренко Г. Вступ // Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. – Луцьк, 1977. – С.4-8.
5. Борщевский В.Я. Источниковедение истории СССР: Учеб.пособие. – К., 1985.
6. Боряк Г.В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археологічна Україніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. Київ, 1995.
7. Булыгин И.А. Предмет и задачи источниковедения: Текст лекций. – М., 1983.
8. Варшавчик М.А. Историко-партийное источниковедение: Теория. Методология. Методика. – К., 1984.
9. Войцехівська І.Н. З історіографії української мемуаристики // Вісник Київського національного університету. Історія. Вип. 84. Київ, 2001. С. 75-77.
10. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства: традиції та сучасні проблеми // Архівознавство . Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни. Київ, 2001. С. 255-270.
11. Высоцкий О.Я. Средневековые надписи Софии Киевской XIV – XVII вв. – К.: Наук. думка, 1976. – 455 с.
12. Гарнай У.А., Єсенков Ф.П., Фаланги Г.П. Деякі питання комплектування архівів документальними матеріалами // Історичні джерела та їх використання. – К., 1964. – С. 21-36.

13. Голиков А.Г., Круглова Т.А. Источниковедение отечественной истории. – М., 2000.
14. Дашкевич Ярослав. Львівська академічна археографія // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. – К, 2002. – Вип. 7. – С. 55-70.
15. Джерела українознавства. Київ, 1990
16. Джерелознавство історії України: Довідник: Навч. Посібник. Київ, 1998.
17. Джерелознавство історії Української РСР. Київ, 1986.
18. Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України: Теорія та методи: Міжвузів. зб. наук. Праць. Дніпропетровськ, 1995.
19. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. – К., 1986.
20. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. Львів, 1996.
21. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999.
22. Источниковедение истории СССР XIX – начала XX в. – М., 1970.
23. Источниковедение истории СССР. – М., 1973.
24. Источниковедение историческое // Специальные исторические дисциплины. – К, 1992. – С. 134-141.
25. Источниковедение: Теоретические и методические проблемы. – М., 1969.
26. Історичне джерелознавство: Підручник. – К., 2002.
27. Історичні джерела та їх використання. Київ, 1964. Вип. 1.
28. Калакура Я. Історичне джерелознавство: Підручник // Керівник авт. кол. проф. Я. Калакура. – К., 2002. – С. 3-162.
29. Калакура Я.С. Класифікація та ідентифікація джерел з українознавства // Українознавство в системі освіти. Київ, 1996.
30. Калакура Я.С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів // Архівно-слідчі справи репресованих. Київ, 1998.
31. Калакура Я.С. Українське історичне джерелознавство: традиції і сучасність // Константи. 1996. № 2 (5).
32. Клепатський П.Г. Огляд джерел до історії України: Курс лекцій. Кам'янець-Подільський, 1920. Вип. 1.
33. Ковальський М.П. Актуальні проблеми джерелознавства історії України XVI-XVII ст. // Український археографічний щорічник. 1992. С. 261-273.
34. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. – М., 1987.
35. Литвак Б.Г. Очерки источниковедения массовой документации XIX века. Москва, 1979.
36. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII ст. Харків, 1970.
37. Лукашевич О.А., Манжула К.В. Хрестоматія з теоретичного джерелознавства: Навч. Посібник. Кіровоград, 1998.
38. Макарчик С.А. Писемні джерела з історії України. – Львів, 1999.
39. Макарчук Степан. Історичні неписемні джерела. – Львів, 2002.

40. Малиновський Онікій. Огляд архівних матеріалів з історії західноруського та українського права, що переховуються в Древнехранилищі Московського центрального архіву (по 1 лютого 1926) // Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права. – К., 1926. – Вип. 2. – С 1-49.
41. Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история и метод. – М., 1996.
42. Мицик Ю.А. Джерела з польських архівосховищ до історії України другої половини XVII ст. // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 72-93.
43. Мицик Ю.А. Огляд джерел з історії України та Росії XV-XIX ст. в зібраннях ФРН // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. – К, 1999. – Вип. 3-4. – С. 11-140.
44. Німчук В.В. Київські глаголичні листи – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. – К., 1983.
45. Павленко П.И. История письма. – Минск: Высш. шк., 1987. – 239 с.
46. Панасенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. – К. : Наук. думка, 1974. – 112 с.
47. Перехрест О.Г. Исторична хронологія: Навч. пос. для студ. історичних факультетів. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 144 с.
48. Пронштейн А.П. Использование вспомогательных дисциплин при работе над историческими источниками. – М.: Изд – во МГУ, 1972. – 118 с.
49. Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Хронология. – М.: Просвещение, 1981.
50. Пронштейн А.П. Методика исторического исследования. – Ростов, 1971.
51. Пронштейн А.П., Данилевський І.Н. Вопросы теории и методики исторического исследования. – М., Высш. шк., 1986.
52. Пушкарев Л.Н. Классификация исторических источников. Москва, 1975
53. Санцевич А.В. Джерелознавство з історії УРСР. 1917-1941. Київ,
54. Санцевич А.В. Методика исторического исследования. – К., 1984.
55. Стрельский В.И. Теория и методика источниковедения истории СССР. – К., 1968.
56. Тихомиров М.И. Источниковедение СССР. – М., 1962.
57. Форсотин В.В. Источниковедение и его метод: опыт анализа понятий и терминологии. – М., 1983.
58. Шепелев Л.Е. Работа исследователя с архивными документами. – М., Л., 1966.
59. Яковлева Тетяна. Документи до історії Гетьманщини у фондах Санкт-петербурзьких архівів // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. — К., 2004. — Вип. 8-9. — С. 529-543.
60. Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. Москва, 1977.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

з курсу "Історичне джерелознавство"

1. Предмет та методологічні засади історичного джерелознавства.
2. Завдання та функції історичного джерелознавства.
3. Історичний факт як категорія джерелознавства
4. Поняття історичного джерела.
5. Першоджерело та вторинне джерело
6. Позаджерельне знання
7. Джерельна база, її структура та рівні.
8. Поняття та структура історичного джерелознавства.
9. Джерелознавство в системі історичної науки.
10. Основні компоненти історичного джерелознавства.
11. Спеціальні історичні дисципліни в структурі джерелознавства.
12. Поняття методики історичного джерелознавства.
13. Джерелознавчий аналіз та джерелознавчий синтез.
14. Структура джерелознавчого дослідження.
15. Класифікація історичних джерел.
16. Джерела в науках про людину.
17. Давньогрецькі та римські (античні) джерела.
18. Візантійські джерела.
19. Арабські, перські та інші східні джерела.
20. Західноєвропейські джерела.
21. Літописи. Законодавчі акти.
22. Літературні пам'ятки. Берестяні грамоти, графіті.
23. Польські та литовські акти загальнодержавного значення.
24. Польські видання актових і діловодних матеріалів.
25. Коронна та Литовська метрики.
26. Законодавчі матеріали (середини 14-першої половини 17 ст.).
27. Актіві та діловодні матеріали (середини 14-першої половини 17ст.).
28. Мемуари (середини 14-першої половини 17 ст.).
29. Полемічна література (середини 14-першої половини 17 ст.).
30. Історичні твори (середини 14-першої половини 17 ст.).
31. Актіві та діловодні матеріали з доби Козацької держави (середина 17 ст.).
32. Акти царського уряду (середина 17ст.).
33. Українські літописи (середина 17ст.).
34. Джерелознавчі особливості творів іноземців, які писали про Україну ХУ-ХУІІІст.
35. «Опис України» де Боплана ХУ-ХУІІІст.
36. Мемуарні та історичні твори іноземців про Україну ХУ-ХУІІІст.
37. Визвольна війна середини ХУІІст. в оцінці іноземців ХУ-ХУІІІст.
38. Законодавчі акти другої половини 17-18 ст.

39. Пам'ятки українського права другої половини 17-18 ст.
40. Актові матеріали другої половини 17-18 ст.
41. Ревізії та описи другої половини 17-18 ст.
42. Картографічні матеріали другої половини 17-18 ст.
43. Мемуари другої половини 17-18 ст.
44. Записки іноземців другої половини 17-18 ст.
45. Історичні твори другої половини 17-18 ст.
46. Російські органи державного управління ХУІІІ-ХІХст.
47. Австро-угорські органи влади на західноукраїнських землях ХУІІІ-ХІХст.
48. Діловодна документація державних установ Росії та Австро-Угорщини ХУІІІ-ХІХст.
49. Основні види законодавчої документації Росії, Австро-Угорщини ХУІІІ-ХІХст.
50. Документи і матеріали поміщицьких маєтків та підприємств ХУІІІ-ХІХст.
51. Законодавчі матеріали першої половини 19 ст.
52. Документи центральних і місцевих установ першої половини 19 ст.
53. Документи адміністративного діловодства першої половини 19 ст.
54. Твори письменників першої половини 19 ст. як історичне джерело.
55. Періодична преса та мемуарна література першої половини 19 ст.
56. Документи і матеріали державних Центральних і місцевих установ другої половини 19 ст.
57. Документи промислових підприємств, акціонерних товариств та банків другої половини 19 ст.
58. Документи політичних партій та організацій другої половини 19 ст.
59. Статистика другої половини 19 ст.
60. Періодична преса. Мемуари другої половини 19 ст.
61. Документи українських національно-демократичних та націоналістичних партій як історичне джерело початку ХХ ст.
62. Національна періодика в підросійській Україні початку ХХ ст.
63. Преса Галичини, Західної України, Буковини і Закарпаття початку ХХ ст.
64. Акти і документи Центральної Ради 1917-1920 рр.
65. Актові документи Української держави гетьмана П.Скоропадського 1917-1920 рр.
66. Документи Директорії та ЗУНР 1917-1920 рр.
67. Документи та матеріали радянських урядів України 1917-1920 рр.
68. Документи і матеріали інших політичних сил епохи 1917-1920 рр.
69. Документи комуністичної партії.
70. Законодавчі акти радянської влади.
71. Діловодна документація державних установ і організацій радянської епохи.
72. Документи і матеріали громадських організацій радянської епохи.

73. Статистичні джерела радянської епохи.
74. Періодична преса радянської епохи.
75. Мемуари радянської епохи.
76. Кінофотодокументи радянської епохи.
77. Документи і матеріали борців за волю України, противників тоталітарної системи як джерело історії України радянської епохи.
78. Основні види та групи джерел в добу Незалежності.
79. Діловодна документація державних установ та організацій в добу Незалежності.
80. Документи і матеріали народногосподарських органів управління в добу Незалежності.
81. Документи і матеріали громадських організацій і партій в добу Незалежності.
82. Статистичні джерела. Періодика. Мемуари в добу Незалежності.
83. Кінофотодокументи в добу Незалежності.

ВАРІАНТИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ для модульного та підсумкового контролів

1. Яку назву в 1854 р. дістала вища крайова посада губернатора в Україні?

- а) куркуль;
- б) намісник;
- в) кріпак;
- г) поміщик;
- д) землевласник.

2. В Австрії високий ранг мали документи законодавчого характеру, що видавалися цісарем і називалися:

- а) маніфестом;
- б) статутом;
- в) патентом;
- г) ординацією;
- д) пактом.

3. Що з початку XX ст. почало використовуватись для відображення роботи центральних та крайових самоврядчих законодавчих органів?

- а) друкування;
- б) фотографування;
- в) стенографування;
- г) відеозапис;

д) звукозапис.

4. Парламент, що повинен був називатися «Народне віче» мав таку особливість:

- а) жінка не мала права вибору;
- б) право вибору надавалося всім громадянам, що досягли 20 років;
- в) вибирали Народне Віче терміном на 5 років;
- г) всі перелічені вище особливості;
- д) правильної відповіді немає.

5. Які історичні джерела відносяться до тих, що створювалися и створюються шляхом регулярного чи нерегулярного запису авторами спостережень за громадсько-політичними, військовими , побутовими та іншими подіями?

- а) мемуари;
- б) щоденники;
- в) звіти;
- г) докладні описи;
- д) записки.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

А

Автентичний текст – справжній текст оригіналу документа; дійсний, правильний, той, що ґрунтується на першоджерелі.

Автограф – власноручний авторський рукописний текст.

Автоматизована інформаційно-пошукова система – система пошуку інформації, в якій пошук, оброблення та актуалізація даних відбувається за допомогою комп'ютера.

Автохтонний – місцевого походження; той, що виник, зародився на місці сучасного проживання, існування.

Агіографічні твори – житія святих, релігійно-повчальні твори, в яких описуються життя та подвиги християнських святих.

Акт – офіційний документ, запис, протокол.

Актові джерела – вид документальних джерел, в яких у певній юридичній формі фіксуються певні норми права, економічні чи політичні угоди та договори між приватними особами, особами і державою, державами, державою і церквою, церквами.

Актуалізована інформація джерел – різновид джерельної інформації, яку безпосередньо вилучає, аналізує та використовує історик у науковому дослідженні В широкому розумінні – весь масив відомостей з тієї чи іншої історичної проблеми, якими оперує сучасна історична наука.

Б

Базиліка – витягнута прямокутна архітектурна споруда, розділена колонами на три-п'ять нефів (частин); є поширеним типом композиції християнських храмів.

Боністика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає паперові грошові знаки як історичне джерело.

Булла – у добу середньовіччя кругла металева печатка, що підвішувалася до документа великого формату; власне документ, скріплений печаткою.

В

Вербальні джерела – тип джерел, в яких інформація зафіксована у

словесній формі.

Вірогідність джерела – ступінь відповідності свідчень джерела тим реальним подіям, то в ньому описані.

Вітраж – твір монументально-декоративного мистецтва з кольорового чи безбарвного скла.

Г

Генеалогія – спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження родів, окремих осіб, їхні родинні та інші зв'язки.

Генезис – походження, виникнення, процес утворення, розвитку.

Генетичний метод – спосіб дослідження явищ, що ґрунтується на аналізі їхнього генезису п розвитку.

Геральдика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає герби як історичне джерело.

Герб – символічний розпізнавально-правовий знак, що містить у собі особливі фігури або символічні зображення, створені на підставі точно визначених правил, і є постійним розпізнавальним знаком окремих осіб, ролів, товариств, міст, держав.

Герменевтика – тлумачення тексту джерела, необхідне для розуміння і осмислення його змісту.

Гносеологія – вчення про сутність і закономірності пізнання, теорія пізнання.

Гравюра – вид графіки, спосіб розмножування малюнка за допомогою друкарської форми з дерева, металу, каменю тощо.

Грамота – форма актових, справочинних, особових документів, найбільш поширена в середні віки.

Д

Датування джерела – визначення часу створення джерела, якщо він невідомий.

Джерела особового походження – пам'ятки, авторами яких виступають окремі особи і які їм належать або належали.

Джерело історичне – носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природи і суспільних відносин і відбиває той чи інший бік людської діяльності.

Джерелознавство історичне – спеціальна галузь наукових історичних знань, що розробляє теорію й методику вивчення та використання в історичних дослідженнях джерел, вивчає їх походження, склад, структуру, а також функціонування джерельної бази історичної науки.

Джерельна база історичної науки – сукупність джерел, на які спирається історичне пізнання.

Джерельна інформація – сукупність наявних у джерелі типів інформації та стійких зв'язків між ними, які забезпечують його цілісність та здатність бути основою для отримання наукового фактичного знання.

Дипломатика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження, форму і зміст актових джерел (офіційних та приватних), методику їх опрацювання.

Діахронія – вивчення історичного розвитку якогось явища, фактів у цілому.

Документальні джерела – рід писемних джерел, що утворився в процесі діяльності різноманітних державних, громадських, приватних установ, підприємств, організацій тощо.

Домінанта – пануючий, головний, пануючий принцип, ідея, ознака; найважливіша складова частина.

Достовірність джерела – якісна характеристика джерела, що засвідчує його вірогідність та відповідність змісту реальних явищ і подій.

Е

Евристика джерелознавча – спеціальна історична дисципліна, що розробляє теорію і методику пошуку джерельної інформації.

Електронний документ – документ, зафіксований засобами електронної техніки, ознайомлення зі змістом якого можливе за допомогою комп'ютера.

Емблема – предмет, зображення, що умовно або символічно виражає певну ідею, поняття.

Епіграфіка – спеціальна історична дисципліна, що вивчає давні й середньовічні написи на твердих матеріалах (мармурі, металі, кераміці, дереві та ін.).

Епістола – лист, послання.

Епістолярні джерела – один із видів джерел особовою походження, приватне листування.

З

Зброезнавство – спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію розвитку зброї, військової техніки, їхнього виробництва та застосування, а також історію збройного мистецтва. Зразки зброї за військової техніки розглядаються як історичні джерела для вивчення рівня розвитку суспільства, його матеріальної культури.

Зображальні джерела – тип історичних джерел, в яких інформація зафіксована у вигляді зображення.

І

Іконографія – спеціальна історична дисципліна, що розробляє прийоми та методи визначення достовірності зображень історичних подій та осіб, їхньої атрибуції, датування з метою використання отриманих даних в історичних працях.

Іконопис – вид культового станкового живопису (ікони). У християнстві ікона – зображення святих (живописне, мозаїчне, рельєфне), об'єкт релігійного культу.

Інкунабули – книги, видані з початку книгодрукування в Європі (з 40-х років XV ст.) до 1500 р.

Історичні залишки (рештки) – пам'ятки матеріальної і духовної культури (законодавчі акти, грамоти, універсали, службове листування та ін.), що виникли у процесі розвитку самих полії.

Історіографія – спеціальна галузь наукових знань, що вивчає історію історичної науки.

К

Картографічні джерела – вид зображальних джерел, що являють собою умовні зображення на папері чи іншому матеріалі різноманітних природних, географічних, політичних та соціально-економічних явній.

Класифікаційна схема (модель) – сукупність тих чи інших параметрів групування джерел за обраними домінуючими ознаками з метою їх дослідження і здобуття найповнішої і надійшої інформації.

Класифікація джерел – поділ всієї маси джерел на групи за певною суттєвою спільною ознакою, характерною для кожної групи.

Кластерний аналіз – поділ джерел на різні класи (групи, кластери, таксони), кількісний і якісний склад яких встановлюються дослідником під час аналізу джерел.

Л

Лінгвістичні джерела – один із вербальних джерел, пам'ятки мови.

Літописи – вид нормативних джерел, характерною особливістю яких є описання подій у хронологічній послідовності.

М

Манускрипт – давні й середньовічні рукописи на папірусі, пергаменті, пізніше – папері.

Маргіналії – примітки на полях книги.

Масові джерела – комплекси джерел, що характеризуються певною повторюваністю, типовістю і однорідністю вміщеної в них інформації.

Методика джерелознавства – система знань про методи, засоби, правила здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних з пошуком, виявленням, відбором джерел, їх всебічним аналізом, визначенням достовірності та інформаційної цінності, а також наступним використанням з метою отримання науково перевіреної, об'єктивної інформації.

Н

Нумізматика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає монети, монетне виробництво, історію грошового обігу та техніку монетної справи, методи їх використання як джерела.

О

Ономастика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає власні імена, їх походження, структуру і тлумачення у взаємозв'язку з історичним процесом.

Оповідні джерела – рід усних та писемних джерел, характерною особливістю яких є фіксація інформації у вигляді розповіді у довільній формі про події та явища суспільно-політичного-соціально-економічного й культурного життя.

Оригінал документа – 1) Первинний, вихідний документ. 2) Справжній документ, рукопис на відміну від копії або підробки, фальсифікати.

Орнамент – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів.

II

Палеографія – спеціальна історична дисципліна, що вивчає стародавню писемність, її еволюцію, характерні особливості, зовнішні ознаки рукописних пам'яток.

Пергамент – документ, написаний на спеціально обробленій шкірі молодих тварин.

Періодична преса – вид комплексних джерел, представлений газетами, журналами та іншими періодичними виданнями.

Петрогліфи – стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер, джерела для вивчення господарства, побуду, культури стародавніх народів.

Печатки – штампи, що вирізані на твердому матеріалі (камені, металі та ін.), матриці, а також їх відбитки (на золоті, сріблі, свинці, воску, сургучі, папері). Основною функцією печаток є засвідчення вірогідності документів. Як історичні джерела вивчаються сфрагістикою.

Писемні джерела – тип історичних джерел, визначальною ознакою яких є письмова фіксація інформації.

Піктограма – малюнкове зображення предметів, понять, що замінювало слово.

Поведінкою джерела – тип джерел, в яких історична інформація зберігається у формі традиційних норм поведінки людей певної етнічної спільноти за тих чи інших життєвих ситуацій.

Повнота джерела – здатність джерела відбивати основний зміст, суттєві риси й особливості відображуваних подій, явищ.

Потенційна інформація джерел – різновид джерельної інформації, що залишилася не використаною у наукових дослідженнях.

Р

Ревізії – переписи населення податкових станів; офіційні документи описово-статистичного характеру.

Регламент – система правил, що регулюють порядок організації і діяльності певних установ.

Реєстр – список, опис, перелік, а також книга для запису справ, документів, майна, земельних володінь, осіб тощо.

Рельєф – скульптурне зображення на площині (наприклад, барельєф). Може бути самостійним твором скульптури або частиною архітектурної композиції.

Репрезентативність – один із показників повноти джерельної інформації для вивчення певної проблеми.

Рескрипт – акт монарха на ім'я певної службової особи з покладанням на неї тих чи інших доручень, висловлюванням подяки, оголошенням про нагороду.

Ретроспекція – 1) Погляд у минуле, аналіз минулих подій, вражень тощо. 2) Спосіб розгляду суспільних ідей, подій сучасності під кутом зору минулого, звернення до минулого для виявлення у ньому первісних тенденцій, властивих сучасності. Ретроспективний звернений у минуле, присвячений розгляду минулого.

Речові джерела – тип історичних джерел, інформація в яких фіксується у предметній формі.

Ротонда – кругла у плані архітектурна споруда.

С

Справочинні (діловодні) джерела – вид документальних джерел, то створюються у процесі функціонування державних, суспільних, приватних установ та організацій і мають офіційний, діловий характер.

Статистичні джерела – вид історичних джерел, що містять інформацію, яка характеризує кількісні закономірності суспільного життя у нерозривному зв'язку з їхнім якісним змістом. Охоплюють різноманітні за змістом та формою носії інформації, які виникли внаслідок масових обстежень, описів, переписів, запровадження стандартизованого обліку та

звітності.

Сувій – старовинний рукописний документ, згорнутий у рулон.

Сфрагістика – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає печатки як історичне джерело.

Т

Текстологія – історико-філологічна дисципліна, що вивчає тексти писемних джерел переважно періоду середньовіччя.

Теорія джерелознавства – розділ джерелознавства, який включає систему наукових знань про об'єктивно-суб'єктивний характер історичного джерела, пізнання його соціальної та гносеологічної природи

Типи історичних джерел – групи джерел, що мають споріднений спосіб передачі відомостей або близькі за змістом, формою, походженням.

У

Усні джерела – тип історичних джерел, в яких інформація зберігається у вигляді усної традиції і перелається з покоління в покоління із уст в уста.

Ф

Фактична критика – вид джерелознавчої критики, їло передбачає перевірку повноти і достовірності джерела шляхом його зіставлення з іншими джерелами.

Фальсифікація – умисне викривлення або неправильне тлумачення тих чи інших явищ, подій, фактів, джерел.

Феномен – виняткове, незвичайне, рідкісне явище.

Фонічні джерела – окрема група звукових історичних джерел, носіями яких виступають фонограми, різного роду технічні звукозаписи текстів, музичних творів, інших звукових проявів, що створюються в процесі життєдіяльності людства.

Фреска – техніка живопису водяними фарбами посвіжій штукатурці; твір, виконаний такою технікою.

Х

Хартія – 1) Старовинний рукопис, а також матеріал (зокрема, папірус або пергамент), на якому його написано; 2) Документ, що засвідчував певні

права або привілеї доби середньовіччя.

Хроніки – історичні твори періоду середньовіччя, поширені у Візантії та Європі, що мали значний вплив на давньоруське літописання.

Хронографи – середньовічні твори з всесвітньої історії, то містили відомості історичного, літературного та географічного характеру.

Хронологія історична – спеціальна історична дисципліна, що вивчає системи літочислення у різних народів та способи переведення дат на сучасне числення часу.

Ц

Цензура – контроль офіційної влади за змістом, випуском у світ та розповсюдженням друкованої продукції, творів сценічного, образотворчого та кіномистецтва з метою не допустити чи обмежити поширення ідей, інформації, то визначаються цією владою як небажані або шкідливі.

Циркуляр – письмове розпорядження директивного характеру, яке надсилають підвідомчим установам або підлеглим службовим особам.